

A Széna téri felkelők fegyveres ellenállása

1956. október 23-án a késő esti órákban a Magyar Rádió épülete előtt kirobbant fegyveres felkelés reggelre átterjedt a budai oldalra. A legjelentősebb civil erő a Széna téren és környékén gyűlt össze, ám a csoport megalakulásának részleteiről igen kevés adatunk van. Minden valószínűség szerint a munkásokból, segédmunkásokból, ipari tanulókból spontán módon rekrutálódott, személyes összetételében állandóan változó, de létszámban egyre gyarapodó társaság október 25-én jutott fegyverhez, és harc nélkül elfoglalta az ottani földalatti-építkezés munkásszállóját, amelyet bázisává alakított ki. Hogy miért erre a helyre esett a választás, azt az egyik résztvevő így indokolta meg: „Hadászatiilag fontos helyet foglalt el a Széna tér, mivel főútvonal volt, és így bármilyen irányból jövő támadás ellen védekezési lehetőséget nyújtott.”

A Széna tér a budai oldal talán legfontosabb közlekedési csomópontja: ide torkollik a pesti Nagykörút folytatása, a Mártírok útja (Margit körút), s innen indul nyugat felé a Malinovszkij (Szilágyi Erzsébet) fasor, illetve dél és délkelet felé az Alkotás utca, a Krisztina körút és az Attila út. A Széna tér birtokában Budapest átmenő forgalmának jelentős része ellenőrizhető volt. Ezt a felkelők gyorsan felismerték.

Egyelőre azonosítatlan 24 éves egyetemista parancsnokuk irányításával mindinkább ellenőrzésük alá vonták a környéket, igazoltatták az autókat, a Széna téren pedig barikádot, védősáncokat építettek, melyeket később a Déli pályaudvarról kitöltött vagonokkal erősítettek meg. Ám míg Pesten, főleg a VIII–IX. kerületben igen súlyos harcok dúltak, itt komolyabb összecsapásokról nincsenek információink. Október 26-án csatlakozott a fiatalokhoz a később legendássá vált Szabó János (Szabó „bácsi”) 59 éves gépkocsivezető és a jugoszláv állampolgárságú Ekrem Kemál villanszerelő. E nap folyamán különböző civil egységekkel erősödött a csoport, így a Margit híd védőivel is. Ruzsnyák László vezetésével nagy létszámban érkeztek pillisszentiváni bányászok, továbbá ipari tanulók is csatlakoztak.

Harci események

Október 27-én már hozzávetőlegesen száznegyven főt számlált a csoport. A civil harcosok a fegyvereiket különböző úton-módon szerezték. Számos géppisztolyuk és puskájuk a Bem laktanyából származott, amelyet a tömeg október 23-án éjszaka ostromolt meg, 24-én pedig a külső őrséget fegyverezte le. Több visszaemlékező szerint 25-én a Bem laktanyából kenyér ellenében is lehetett fegyvert szerezni. A „hídőrség” tagjainak többsége már fegyveresen csatlakozott a Széna tériekhez, ők, valamint az óbudai felkelők a Tímár utcai kapitányság készletét rekvirálták. A Széna tériek a Ganz Villamossági Gyárból kb. 200 régi gyártmányú fegyvert vittek el, s a téren áthaladó katonai rendőrségi gépkocsik személyzetétől szereztek to-

vábbiakat. Összesen egy géppuska, három golyószóró, mintegy 25 géppisztoly, számos puska és pisztoly állt a rendelkezésükre. Komolyabb harci események azonban 27-éig nem történtek, inkább csak szórványos lövöldözések fordultak elő a rendőrök és a felkelők között.

A hatalom a II. kerületi pártház védelmét már csak presztízs okokból is kiemelt fontosságúnak ítélte. Pesti Endre ezredes, a Petőfi Akadémia parancsnoka Munk Károly százados vezetésével egy szakasz katonát a pártházba vezényelt, amelyet addig egy határőr raj védett. Megszervezték az épület körkörös védelmét. A felderítők jelentéseiből kitudt, hogy a felkelők támadása állandóan fenyegetett, ám nem tudták kipuhatolni, hogy mekkora ellenállásra számíthatnak. A védők közül néhányan harci lázban égtek, ezért a parancsnok határozott utasítást adott, hogy csak tűzparancsra lehet fegyvert használni. A pártfunkcionáriusok egy része azonban pánikba esett, az objektum feladását sürgette, és ezzel nehezítette a védők munkáját.

Az egyik forrás szerint 27-én 11-12 óra között a Széna tériek harcba szálltak egy nagyobb ÁVH-s osztaggal. A felkelők – akiknek sorait három Bem laktanyabeli katona is erősítette – visszaverték az ÁVH-sok támadását. Egy államvédelmista meghalt, a Széna térieknek ekkor nem voltak veszteségeik. Ugyanekkor a szovjet parancsnokság Gorbunov ezredes vezetésével a 128. lövész gárdahadosztályt küldte a térségbe, azzal a feladattal, hogy semmisítsék meg a felkelőket Buda körzetében.

Ha szovjet harckocsik tűntek fel, a felkelők átmenetileg szétszóródtak. Október 27-étől a Széna téri felkelők már szembe mertek szállni a megszállók páncélosaival is. Ennek magyarázata abban keresendő, hogy a csoport felduzzadása növelhetette a felkelők önbizalmát, továbbá a parancsnoklást átvevő Szabó János a radikálisabb ellenállás híve volt. Buzdítólag hatott, hogy a lakosok közül sokan élelemmel és forró teával látták el őket, valamint az is, hogy Pestről jövőek beszámoltak a Corvin köz, Kilián laktanya körüli harcokról. A felkelők most már azt

hangoztatták, hogy a fegyvert semmiképp sem adják ki a kezükből.

A felkelők a Széna tér házaiban, legnagyobb erőikkel a bázishelyükön, a földalatti-építkezés épületében és a Budavár vendéglő tetején foglaltak állást. Szabó János parancsnok így emlékezett vissza az első szovjet támadásra: „A Moszkva tér irányából jött egy nyitott páncélautó röplapokat szórva. Amikor az általunk megszállt épület közelébe ért, teljesen váratlanul géppuskával tüzet nyitott az épületre, anélkül hogy megállt volna. A tüzelés annyira váratlanul ért minket, hogy nem is viszonyoztuk a tüzet.” Ugyancsak Szabó szerint még ugyanezen a napon, 27-én „jött egy hasonló páncélautó ugyanabból az irányból. Ugyanekkor az Attila utca irányából ideérkezett egy harckocsi. Ez, amint az emelkedőre ért, tűz alá vette az épületünket. Közben a páncélautóból röplapokat szórtak. Amikor ez a katonai fogház közelébe ért, célba vettük a gumiját, hogy elfogjuk a benne lévőket. Próbálkozásunk eredménytelen maradt. A harckocsi 3-4 lövés után továbbment.”

Szabó emlékezete szerint éjfél körül már sikert könyvelhettek el a felkelők: „egy újabb harckocsitámadás készült. Láttuk, amikor a tankokból gyalogság is kiszállt. Megvártuk [...], hogy mit akarnak. [Amikor] láttuk, hogy támadásra indulnak, mi megelőztük őket. Ez [...] meglepte őket, rövid harc után elmenekültek.”

Hanus Imre két harci eseményt említett: „tüzet nyitottunk egy nyitott tehergépkocsira. A kocsin tartózkodók közül két személy a tüzelés következtében összeesett. [...] Ugyancsak aznap délelőtt arra haladt egy páncélautó, melyben szovjet katonák ültek. Szabó bácsi parancsára erre is lőttünk, és tüzelésünk következtében a páncélautóban ülők közül három személy bukkott a padlójára.”

Ugyancsak Hanus idézte fel a felkelők általános taktikáját: „Minden esetben megvártuk, míg az elhaladó járművek olyan helyzetbe kerülnek, hogy eredményesen ellenünk a harcot felvenni ne tudják, akkor nyitottunk rájuk tüzet. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy hátulról lőttük le őket, amikor már majdnem biztosak voltak abban, hogy nem tüzel rájuk

A Széna tér október 27–31. között. Ebben az időszakban álltak ugyanis ott a vasúti barikádok, úttorlaszok, amelyeket a Déli pályaudvarról toltak oda. Ezen a téren tevékenykedett a legnagyobb budai felkelőcsoport, Szabó János („Szabó bácsi”) vezetésével.

A Lóránt utcai Rákosi-villa őrzésére vezényelt osztag tagjai. Közülük csak Kiss Károlyt (1.) és Bálint Istvánt (2.) tudjuk azonosítani. A Lomjapataky-tanács (1958. III. 31.), majd a Simor-tanács (1958. VIII. 26.) közös perben ítélte el őket: Bálint első fokon 15, másodfokon nyolc, Kiss pedig hét, illetve öt év börtönbüntetést kapott.

Ipari tanuló srácok a Széna téri csoportban

senki. A tüzelésre mindenkor az ot-tani parancsnok adott utasítást, aki az erre legalkalmasabb időpontot és helyzetet várta ki.”

Ezen a napon játszódott le az a harci esemény, amelyet később számosan szinte megegyezően idéztek fel. A Moszkva tér felől érkező szovjet páncélcocsi fegyverkezleői tüzet nyitottak azokra a Széna téri házakra, amelyekben felkelőket sejtettek. Ám kézigránatokkal eltalálták a harci járművet, amely megpördült, és miután nekiment egy lámpaoszlopnak, mozgásképtelenné vált. A nyolc szovjet katona a Széna tér–Retek utca sarkán lévő romos épületbe menekült. Szabó bácsiék odaküldtek egy oroszul tudó felkelőt azzal az ajánlattal, hogy ha leteszik a fegyvereket, szabadon elvonulhatnak. A szovjetek azonban nem voltak hajlandóak megválni a fegyvereiktől. Egy tiszt levelet dobott le, hogy azt vigyék el a felkelők a Margit híd budai hídfőjéhez a szovjet páncélosoknak, ők nem adják meg magukat. Az ostromot a felkelők nem kockáztatták meg, az esti órákban érkező szovjet páncélosok kiszabadították társaikat.

A szovjetekkel történt többi összecsapásról csak töredékek maradtak fenn. Egy katonai közlés szerint „a Moszkva téren a tömeg kilőtt két szovjet harckocsit, és birtokba vette”. A harcok alatt egy felkelőt lőtték fejbe, rajta kívül halálos sebet kapott egy Szilágyi Erzsébet nevű

fiatal elsősegélynyújtó is. A szovjetek közül egy katona halt meg.

Azt a szovjet páncélaútót, amely a villanyoszlopnak ütközve megrongálódott, a felkelők megjavították, és „Felkelők” felirattal 27-én délután a Hűvösvölgy felé hajtották. A Petőfi Sándor Katonai Politikai Akadémia beosztottai azonban rálöttek (állításuk szerint felszólításukat figyelmen kívül hagyták). Az autó nekiment egy fának, és felborult. E váratlan támadás tragikus következményekkel járt, a felkelők közül többen meghaltak, megsebesültek, illetve fogságba estek.

Németh Bálint vallomása szerint voltak olyan felkelők, akik megrettentek a veszélyektől, és le akarták tenni a fegyvert. Ezt azonban csakis Szabó bácsi megkerülésével teheték, mert ő a végsőig való harc híve volt. Németh kilenc társával – köztük volt egy építésmérnök és egy diák – odament a Május 1. mozi előtti magyar harckocsihoz, hogy megbeszéljék a feltételeket. Öten át is adták a fegyvereiket. A katonák a felkelők bázisán próbálták a többieket is a fegyver letételére bírni – sikertelenül. Sőt, Némethéket társaik le akarták tartóztatni kapituláns lépésükért.

Szabó Jánost 26-án éjszaka vagy 27-én választották parancsnokká. Mellette elsősorban Ekrem Kemál, Bán Róbert, Csecskán Sándor és Kiss Béla főhadnagy (aki ismeretlen körülmények között valószínűleg

27-én került a csoporthoz) vett részt a csoport irányításában. A tiszt katonailag szervezte a védelmet és az őrséget.

Tűzszüneti tárgyalások

Az 1956-os forradalom kitörését követő első napok után a politikai és a katonai vezetés előtt világossá vált, hogy a felkelők leverése lényegesen nehezebb feladat, mint gondolták. A harcot ugyan folytatták ellenük, és a statáriumra utaló fenyegetések sem szüntek meg, de közben igyekeztek tárgyalásokba bocsátkozni a legnagyobb felkelőcsoportokkal, a Corvin köziekkel és a Széna tériekkel a fegyverletétel érdekében.

A hatalom képviselőit befolyásolhatták olyan hamis híresztelések is, miszerint a szovjet csapatok a Moszkva téren átálltak, és a felkelőket támogatják. Más politikai szempontok is a megegyezést sürgették. Széll Jenő, a rádió kormánybiztosa azt kérte a pártközpontban, hogy továbbítsák Nagy Imrének: „A Széna téren tatabányai bányászok harcolnak. Azonnali tűzszünetet javasol, mert ezt nem bírja ki Nagy elvtárs presztízse.”

A Hadművelési Csoportfőnökség utasítására Kővágó Sándor alezredes, a Bem laktanya parancsnoka (ez a katonai objektum volt a legközelebb a Széna térhez) 12 fős kísérettel már október 26-án felkereste a felkelőket, és igyekezett meggyőzni őket „a céltalan lövöldözés értelmetlenségéről”, és arról, hogy a rend helyreállítása érdekében vegyenek részt a honvédséggel együtt a járőrözésben. Előzőleg a Május 1. mozinál a szovjetekkel megállapodtak, hogy ha a felkelők rájuk lőnek, 2-3 harckocsival segítségükre sietnek.

Kővágó a földalatti-építkezés épületénél találkozott a felkelők első parancsnokával – Szabó bácsi azonosítatlan egyetemista elődjével. „Mondtam, hogy nincs semmi értelme az ellenállásnak, a követeléseiket a kormány már teljesítette, Gerő lemondott. Ők azt mondták, hogy az ő követelésüket a kormány nem teljesítette, ezt a kormányt nem ismerik el addig, amíg a szovjet csapatok el nem hagyják az országot, az ÁVH-t fel nem számolják, a fegy-

vert le nem teszik, inkább meghalnak.” A parancsnok minden kerteles nélkül visszautasította a tiszt közös járőrözést célzó ajánlatát. A megegyezés lehetőségét a szovjet csapatok távozásához és az ÁVH felosztatásához kötötte.

A Hadművelési Csoportfőnökség nem nyugodott bele, hogy „a Széna tériekkel nem lehet értelmesen tárgyalni”. 27-én Kovács István vezérőrnagy parancsára Kővágó alezredes 15 katonával ismét felkereste a Széna térieket. Ezúttal is arra akarta rábeszélni őket, hogy ne lövöldözzenek a szovjetekre, járőrözzenek együtt, és küldjék haza a 16 éven aluliakat. Az alezredes emlékezete szerint Szabó János megértőnek mutatkozott, de társai már kevésbé, a fiatalok nemigen mutattak hajlandóságot a távozásra. A felkelők többsége leginkább arra emlékezett, hogy a katonák integrálni akarták őket a laktanyában, ám ez ellen tiltakoztak, vagy pedig csapdát sejtve Szabó János állt ellen. A tárgyalás után Szabó tartott egy beszédet a fegyvereseinek. Ennek lényege ez volt: „*a harcot nem adjuk fel, harcoljunk a nagyobb kenyérért, a független Magyarországért. De nem a múlt visszaállítása a cél.*” Ezzel mindenki egyetértett.

Kővágó alezredes otthagytott Szalva János hadnagy vezetése alatt 12 katonát, hogy jelentsék a fejleményeket. (Szalva jelentése szerint a 16 éven aluliak egy része hazament.) A HM-ben így reagáltak a felkelők „csöknyösségére”: „*Majd [a fegyverek bevetésével] megértetik velük, ha nem akarják megérteni.*” Deák Ferenc őrnagy vállalkozott arra, hogy ő is tesz egy kísérletet a felkelők leszerelésére. Még aznap, 27-én este 10 óra után 20-25 főnyi kíséretével megjelent a Széna tériek bázisánál. Ezalatt Kővágó a szovjet egységeket értesítette a tárgyalásról. A szovjet parancsnokság biztosította, hogy ezalatt nem fognak támadást kezdeményezni. A felkelők azonban abban állapodtak meg, hogy ők senkit nem küldenek el maguk közül, csak az teszi le a fegyvert, aki akarja. A döntésekben Szabó bácsinak jutott a főszerep. A tárgyalás hajnali fél 4-ig tartott.

A katonai vezetés előtt 28-án hajnalban nyilvánvalóvá vált, hogy tár-

gyalásos úton nem tudja érvényesíteni akaratát, ezért 4 órakor, fél órával a tárgyalás befejezése után a HM parancsot adott a Széna téri csoport

felszámolására. A Bem laktanya 110 katonája és a hozzájuk csatlakozó 20 rendőr az I. kerületi rendőrkapitányságról Kővágó Sándor alezredes

A legbátrabb vagány, Mansfeld Péter ipari tanuló, a Széna téri felkelőcsoport tagja látható a belügyi felvételen. A nadrágjába dugott vasdarabbal akarta leütni az őret, hogy elmenekülhessen. A vasat a cellában hosszas munkával az ágyról törte le, ám vakmerő terve eleve kudarcra volt ítélve, mivel zárkatársa börtönügynök volt.

A képen Mansfeld mutatja a nyomozóknak, hová rejtett fegyvereket. Egy ilyen helyszíneléskor a „vamzer” előzetes jelentése ellenére elmenekült, de eközben eltörte a karját. A rendőrök az orvosi rendelőben találták meg.

Fónay Jenő a Széna téri csoport volt alparancsnoka a helyszíneléskor előássa az elrejtett pisztolyt házának pincéjéből. Ehhez hasonló fotók rendkívül gyakoriak a periratok nyomozati szakaszában. Fónayt a Lomjapatak-tanács (1958. IV. 25.) majd a Vágó-tanács is (1958. VII. 18.) halálra ítélte, majd kegyelemre felterjesztette. Az MNK Elnöki Tanácsa kegyelemben részesítette. 1963-ban szabadult.

vezetésével és a szovjet harckocsizók támogatásával bekerítette a Széna tériek bázishelyét.

A felkelők mindezt csak a hatalmas ágyúdörgés és robbanások hallatán észlelték. A Mártírok útján tovább folytatódott a szovjet harckocsik és a magyar gyalogság felvonulása. A felkelők egy része megkísérelte megállítani az óriási túlerőt. A Ganz Villamossági Gyár udvarán valaki – nyilván a HM megbízottja – Kovács István vezérőrnagynak telefonált: „A Széna téren a kölykök nem akarják a fegyvert letenni.” De voltak olyan felkelők is, akik esztelenységnek tartották a géppisztollyal folytatott küzdelmet a harckocsik ellen. Szabó bácsi kijelentette, hogy a bázis nem tartható, mert rommá lövik, és kiadta az „oszolj!” parancsot, azzal, hogy másnap mindenki térjen vissza. Azután Laurinyecz András rábeszélésére ő is elmenekült. Egyes ka-

tonák hívták a felkelőket a Bem lak-tanyába, bántatlanságot ígérve. Ám ezt az ajánlatot a civil harcosok – a lefegyverzéstől, sőt a kivégzéstől tartva – mindnyájan túlságosan kockázatosnak ítélték és elvetették. A Ganz Villamossági Gyár hátsó kerítésén kimászva a budai hegyekbe szöktek. A bányászok visszatértek munkásszállójukra, Pilisszentivánra, s velük tartott több budapesti is, nehogy felismerjék és feljелеtsék őket a városban. Szétszerelve magukkal vitték a csoport legértékesebb fegyverét, a géppuskát is. Mások pedig elrejtették a fegyverüket, és hazamentek.

A katonák a földalatti-építkezés épületében foglyul ejtett tucatszámú embert igazoltatták és hazaküldték, az ott talált fegyvereket elszállították. Bálint százados parancsnoksága alatt 30-40 főt hátrahagytak, hogy a felkelők visszatérését meggátolják.

A történetek meglepetésként érték 28-án déltájban Ekrem Kemált, aki a támadáskor nem tartózkodott a Széna téren. A báméskodóktól értesült arról, hogy a felkelőket a katonák szétkergették, és átvették a környék ellenőrzését. A csoport 25-30 fiatal tagja, ipari tanulók, a bázis visszafoglalására készültek. Ők azért is el voltak keseredve, mert az volt az otthonuk, az utcán áztak-fáztak, hajlék nélkül maradtak. Ekrem és a másik Széna téri vezető, Csecskán Sándor türelemre intette őket, s felkeresték a Bem laktanya parancsnokát, hogy tárgyalásos úton próbálják visszaszerezni a Széna teret.

Kővágó alezredes ismertette a kormány tűzszüneti felhívását, Ekremék pedig az ipari tanulók szándékát és küldetésük célját. Kővágó a feletteseitől kért instrukciókat. Kovács István vezérőrnagy (Borus százados közvetítésével) utasította a Bem laktanya parancsnokát, hogy fogadja el a felkelők követeléseit: juttassák vissza a bázisukat, ha ennek fejében együtt járőröznek majd a katonákkal, és a 16 évesnél fiatalabbakat hazaküldik.

Ekkor félbemaradt a tárgyalás, hogy Ekrem és Csecskán visszatérjen és megnyugtassa, tájékoztassa a fiatalokat, majd másfél óra múlva, 11-kor ültek le ismét a tisztekkel.

Nagy Imre tűzszüneti felhívásáról Ekrem valószínűleg a megbeszélés szünetében értesült, és azt a gyenge-

ség jeleként értékelte. Így lényegesen kedvezőbbnek ítélte a tárgyalási pozícióját: „A tűzszünetet nem mi kértük, hanem az önök kormánya, a feltételeket én fogom megszabni, mert én hiába kötöm meg az egyezményt, ha az egységeim nem mennek bele.” Emellett teljesen elfogadhatatlannak minősítette a kormány összetételét, nemhogy Nagy Imrét, de még Kovács Bélát sem ismerte el. A konszenzus reménytelennek tűnt.

Később Ekrem lehiggadt, és megkezdődött a tárgyalás konstruktív szakasza. Többórás vita után a felek elhatározták, hogy írásos megállapodást kötnek. Így készült el a nyolcpontos Tűz szüntess! egyezmény.

A rádió este 10 órakor a következő, meglehetősen pontatlan hírt közölte: „A kormány tűzszüneti parancsa után még megmaradt fegyveres góccokban is túlnyomórészt elhallgattak a pusok. Egyes góccokban – így a Széna téren – Nagy Imre elvtárs rádiónyilatkozatának elhangzása után a felkelők gyűlést tartottak, kijelentették: egyetértenek a kormánynyilatkozattal. Utána lerakták a fegyvereiket, és rövidesen elhagyták a teret.”

A Széna tériek elleni támadás elvesztette aktualitását, a felkelők visszakapták bázishelyüket, és már hajnalban közösen járőröztek a Bem laktanya katonáival. Szabó János főparancsnok azonban nem akarta elfogadni az egyezséget, emiatt súlyos vitába keveredett Ekremmel, aki viszont hangsúlyozta, hogy be kell tartani az aláírt megállapodást. Szabó elsősorban azt sérelmezte, hogy a felkelők nem kapták vissza az elkobzott fegyvereiket. Délelőtt be is ment a Bem laktanyába, és azzal fenyegetőzött, hogy ha a fegyvereket nem adják vissza, a szerződést hatálytalanítja. Kővágó alezredes közölte, hogy a Széna tériek fegyvereit a katonák már beszállították a HM-be. A II. kerületi rendőrkapitányság jelen levő három tisztje amiatt elégedetlenkedett, hogy az egyezségben a rendőrséget nem vették bele a közös járőrözésbe. Éppen a járőrség új összetételének lehetőségét kezdték volna megvitatni, amikor berohant valaki: „Ti itt tárgyaltok, a Köztársaság téren meggyilkolják a magyarokat!” A disputa félbeszakadt, Szabó bácsi felugrott, és a hírnökkel együtt elrohant.

Kivégzett Széna tériek

BÁN RÓBERT

Rádióműszerész

Budapest, 1934. április 22–Budapest, 1957. november 29.

Október 23-án ott volt a tüntetésen, majd 25-étől a Margit hídnál lévő „hídórség” tagja lett, részt vett a Tímár utcai rendőrkapitányság elleni fegyverszerző akcióban. Másnap csatlakozott a Széna tériekhez, és hamarosan parancsnokhelyettesé lépett elő. Fontos szerephez jutott a Bem lakotanya képviselőjével folytatott tűzszüneti tárgyalásokon is. 28-án reggel felvette a harcot a nagy túlerővel támadó szovjet–magyar egységekkel szemben. A fegyverszüneti időszakban ő tárgyalta a Manréza tisztjeivel, megegyezett velük a kölcsönös segélynyújtásban. A foglyokkal mindvégig emberségesen bánt, és sokat tett az önbíráskodás megfékezéséért. November 2-án átvette az I. század (bányászbrigád) irányítását, és miután valamilyen hatásköri vitában összeütközésbe került Szabó János parancsnokkal, önálló akciót kezdeményezett. Győrbe, majd Szombathelyre vezette egységét, hogy ebben a városban a forradalmi erőknek támoga-

tást nyújtson. Itt azonban 4-én hajnalban társaival együtt lefoglalták a szovjet–magyar erők, és Ungvárra deportálták. 1956. december 17-én hazahozták.

CZIMER TIBOR

Bányász

Budapest, 1923. október 7–Budapest, 1957. november 29.

Valószínűleg október 27-én csatlakozott a Széna téri felkelőkhöz, és részt vett a fegyveres ellenállásban. 28-án több társával együtt Pilisszentivánra menekült a túlerő elől. 31-én velük együtt visszatért a Széna térre, és a Rusznyák László vezette bányászbrigád parancsnokhelyettese lett, de határozott, erőteljes alkata révén valójában az ő kezében volt az irányítás. Az osztagával főleg ÁVH-sok begyűjtésével foglalkozott a budai villanegyedben, Békásmegyeren, Pomázon. Rendszerint keményebben lépett fel társainál. November 2-án Csolnokon felszabadították a rabmunkahelyet. November 3-án társaival Győr érintésével Szombathelyre érkezett, hogy a helybeli forradalmi erőknek támogatást nyújtson. Ám másnap hajnalban a határőrlakotanyában a szovjetek az osztagával

együtt elfoglalták, és Ungvárra deportálták. December 9-én került vissza Magyarországra.

EKREM KEMÁL

Elektrotechnikus

Szokopje, 1924. október 30–Budapest, 1957. november 29.

1956. október 24-én jelentkezett a II. kerületi párház védelmére. Néhány nap múlva csatlakozott a Széna téri felkelőkhöz. A katonákkal folytatott tűzszüneti tárgyalások idején – amikor bizonyosodott, hogy nem könnyű tárgyalópartner –, különösen a Tűzet szüntess! egyezmény megkötésével vált a felkelők egyik vezetőjévé, akik meg is választották parancsnokhelyettesnek. 30-án a Petőfi Akadémián képviselte a Széna térieket. Szabó János főparancsnokkal alkalmasint hatásköri viszályba keveredett. Amikor a csoport nagyobb része átvonult a Maros utcába, ő irányította a Széna téren maradt századot. Ellenőrzése alá vonta a II. kerületi párházat és környékét. November 4–5-én a Vertesgyárban és a II. kerületi párházban alakított ki harci álláspontot, pontos tevékenységéről nincsenek forrásaink. 7-én Nagykovácsiban felvette a kapcsolatot Király Bé-

lával, aki rádió adó-vevővel küldte felderíteni. Adyligeten a használatba vett motorjával súlyos lábsérülést, és olyan agyrázkódást szenvedett, hogy egy hétig eszméletlen állapotban volt.

KISS ISTVÁN

Csiszoló

Panyola, 1928. december 2–Budapest, 1958. október 16.

1956. október 26-án a forradalom hírére indult társaival Ausztriából Magyarországra. Keszthelyi Sándor CIC-ügynök megbízta azzal, hogy jellemezze a szovjet erők vonatkozó adatokat. Október 30-a körül csatlakozott a Széna téri felkelőcsoporthoz. A III. század egyik szakasparancsnoka lett. A Rákosi-villa őrzésére kiküldött osztag tagja volt, részt vett a Külügyminisztérium elfoglalásában is. November 5-én azt a feladatot kapta, hogy rajával figyelje a Húvösvölgy környékén a szovjetek mozgását. Hamarosan olyan hírek érkeztek, hogy minden oldalról páncélosok közelednek, így társaival a Hármashatár-hegyre menekült, majd eldobta a fegyverét. Januárban embercsempészettel próbálkozott, de elfoglalták. A szervek felajánlá-

sára munkát vállalt Nyugat, csak hogy kijuthasson. 1957. decemberében Ausztriában tömegverekedésben vett részt, és egy osztrák halálát okozta. Mivel a hatóságok keresni kezdték, inkább visszajött Magyarországra.

KOKICS BÉLA

Segéd munkás

Sóskút, 1924. március 15–Budapest, 1958. május 8.

1956. október 30-án a XII. kerületi rendőrkapitányságon jelentkezett nemzetőrnek. A lakásához legközelebbi rendőrsre, a Törpe utcaiba osztották be. November 4-éig teljesített szolgálatot. Ekkor a szovjetek bevonulásakor a Széna téri felkelőkhöz csatlakozott, akikkel együtt a Déli pályaudvarnál megtámadták a megszálló csapatokat. Őt szovjet katona ekkor elesett, és többen úgy látták, hogy közülük legalább ketten Kokics lövedékétől, kézigránátjától kaptak halálos sebet.

KOLONICS JÁNOS

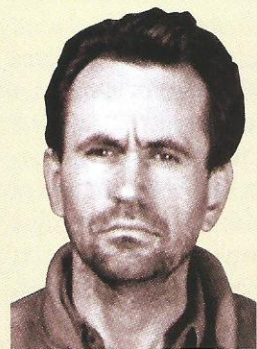
Bányász

Paks, 1935. április 29–Budapest, 1959. május 6.

A forradalom hírére Ausztriában néhány barátjával vonatra szállt, s csatlakozott a Széna téri csoporthoz. A III. századba osztották be, és a Rákosi-villa őrzésére vezényelték. November 2-án

részt vett a Külügyminisztérium ostromában, 3-án pedig a márianosztrai rabfelszabadításra irányuló akcióban. A következő napon felvette a harcot a megszálló csapatok ellen a Széna téren, de amikor a szovjetek megkezdték az aknázást, elmenekült. 5-én a Schmidt-kastély védelmét erősítette, de két nap múlva letette a fegyvert. 1958 októberében szökési kísérletek a határnál elfogták.

Laurinyecz András

Bányász
Kondoros, 1927. január 24–Budapest, 1957. november 29.
1956. október 26-án bányász társaival csatlakozott a Széna téri felkelőkhöz. Részt vett a harcokban és a gépkocsik ellenőrzésében. 28-án, amikor a szovjet–magyar egységek túlereje szétkergette a felkelőket, Laurinyecz a többséggel Pilisszentivánra menekült. 31-én tért vissza velük, belőlük alakult az I. század bányászbrigádja, amelynek ő lett az egyik

szakaszparancsnoka. Nem hiányzott az osztag egyetlen akciójáról sem, leginkább a csolnoki rabfelszabadításkor jutott irányító szerephez, helyismerete folytán. November 3-án Győrbe, onnan Szombathelyre autóztak, hogy támogassák a szerény erővel rendelkező helyi forradalmi erőket. Am a szovjetek másnap hajnalban, a határórlaktanyában letartóztatták társaival együtt, és 7-én Ungvárra vitték. December 15-én hazaszállították.

Mansfeld Péter

Ipari tanuló
Budapest, 1941. március 10–Budapest, 1959. március 21.

A fegyverszüneti tárgyalások idején csatlakozott a Széna téri csoporthoz. Szabó János parancsnok gépkocsis összekötőjeként a Schmidt-kastélynál, a II. kerületi tanásházán és pártházban továbbított utasításokat. A Fő utcából és a BRFK-ról löszert, kézigranátókat, gyutacsot, a Szabad Nép székházából papírtanyagot, a Margit Kórházból pedig gyógyszereket és kötszereket szállított. November 5-étől a fegyverek összegyűjtésével és elrejtésével foglalkozott. 1958 januárjában egyéves, felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték, ám február

15-én négy barátjával csoportot alakított, hogy bosszút álljon a kivégzett Szabó bácsiért és fogóságban lévő sógoráért, Virág Jánosért. Céljaik elérése érdekében autókat szereztek, s egy rendőrt lefegyvereztek az osztrák követség előtt.

Mansfeld „fő bűne” az volt, hogy egy pillanatra sem tört meg, renitens magatartásával a végletekig maga ellen fordította a hatalom képviselőit. 1958. november 21-én a Guiditanács még életfogytig tartó börtönbüntetést szabott ki, de a Vágótanács 1959. március 19-én a legsúlyosabb ítélet mellett döntött, amelyet két nap múlva végrehajtottak a 18 évet betöltő fiún. (Ennek az ítélezés szempontjából nem volt jelentősége, mert az akkori törvény 16 évben állapította meg a kivégezhetőség korhatárát.) A per I. rendű vádlottjának, a Mansfeldnél három évvel idősebb Blaski Józsefnek a büntetését életfogytig, a többieket három évtől tízig szabták meg.

Nagy József

Segédmunkás
Kaposvár, 1934. június 21–Budapest, 1959. április 23.
Október 30-án a Katonai Ügyészségről szabadulva csatlakozott a Széna téri felkelőkhöz. A II. századhoz osztották be. November 4-én, miután a Széna téri ellenállás megtört, a Statisztikai Hivatalban találkozott néhány társá-

val, hogy folytassák az ellenállást. Két nap múlva a hegyekbe vonultak, de november 9-én Pesthidegkúton ismét szovjet túlerővel találták magukat szembe. Több felkelővel az erdőbe menekült. Másnap Solymáron fegyvere ürítése közben átlőtte a lábfejét. Pilisszentivánban a helyi nemzetőrökhöz csatlakozott, és velük együtt elrejtette a fegyvereket. A Szovjetunióba irányuló deportálásokat megakadályozandó, két ízben kísérelte meg társaival, hogy felrobbantsa a vasúti síneket.

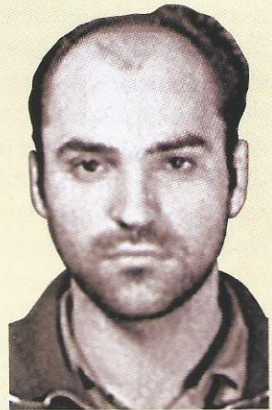
Pópa (Papp) József

Segédmunkás
Budapest, 1927. szeptember 15–Budapest, 1958. április 16.
1956. október 26-án munkahelyén az ideiglenes munkástanács elnökhelyettesévé választották. Egyes források szerint október 25–28. között a Széna téri felkelőket erősítette. November 4-én a Déli pályaudvarnál bekerített szovjet katonákat ő is célba vette, és közülük öten meghaltak. Gyárának fegyveres őrségéhez december 1-jén csatlakozott, de 10 nap múlva a szovjetek fogságába került.

Rusznay László

Csillás
Csilizradvány, 1933. október 5–Budapest, 1957. november 29.

1956. október 26-án pilisszentiváni bányász társaival csatlakozott a Széna téri felkelőkhöz. Két nappal később társaival együtt kénytelen

volt meghátrálni a szovjet–magyar túlerő elől. Vezetésével Pilisszentivánban megszerveződött a fegyveres forradalmi csoport, amely befolyása alá vonta a környéket, és igyekezett összeszedni az államvédelmi beosztottakat. 31-én visszatért a Széna térre, ahol egységéből megszervezték az I. századot. Ennek nagyobb része alkotta a bányászbrigád, amelynek vezetésére továbbra is ő kapott megbízást. Az irányítás „informálisan” mégis mindinkább helyettese (és barátja), Czimer Tibor kezébe került, akit azonban mindvégig igyekezett mérsékelni. Az osztaga Budapest határain kívül is tevékenykedett, sőt Csolnokon felszabadította a rabmunkahelyet. November 3-án Győrbe, majd Szombathelyre is elautóztak, hogy támogassák a helyi, szerény létszámú forradalmi erőket. Am hajnalban, a határórlaktanyában a szovjetek az alvó felkelőket meglepték. Rusznayot társaival együtt letartóztatták és Ungvárra deportálták.

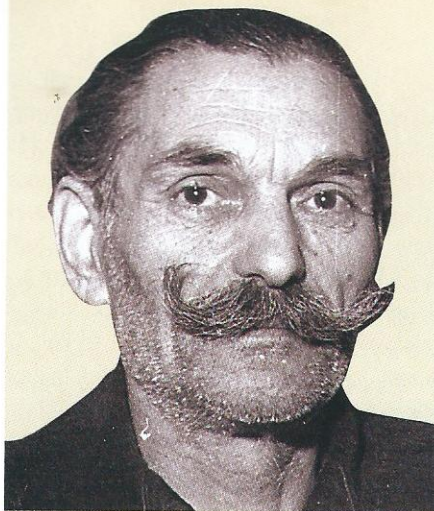
non olyan utasítást adott, hogy a csoportja tegye le a fegyvert. Szabót ez mérhetetlenül feldühítette, és kijelentette, hogy erről szó sem lehet.

Ezután beszédet intézett a Széna tériekhez: „Magyarok vagyunk, nem hagyjuk szabadságunkat, a szovjet csapatokkal nem ilyen megállapodást kötöttünk.” Majd elénekeltette a Himnuszt, és kijelentette: „mindenkinek az utolsó csepp vérig harcolni kell.” A felmerülő kérdésekre ilyen válaszokat adott: „Nem tudja, mi hogyan alakul, egyelőre irtsuk a ruszkiakat.” „Nem kell a kommunistákat kímélni, [...] haza kell őket vágni.” Autóba szállt, hogy ellenőrizze a kivezényelt századokat (más forrás szerint a XII. kerületi tanácsházától a Margit hídig elhelyezkedő felkelőket készültségbe helyezte). Sillayt azzal bízta meg, hogy a Széna téri földalatti-építkezés egyik irodájából irányítsa az egységet, és ismét ez lett a csoport központi bázisa. Itt Ekrem Kemál már hajnalban szintén elrendelte a riadót, mivel ő is hallotta Nagy Imre felhívását, és azt úgy értelmezte, hogy „minden magyar embert ellenállásra szólított fel”.

A Déli pályaudvarhoz – ahol a barikadépítést Kiss Béla főhadnagy vezényelte – éppen megérkeztek a szovjet erők, erre Szabó a II. századnak kiadta a tűzparancsot, majd állítólag felállt az egyik barikádkocsi tetejére, és géppisztolyát megcsókolva megesküdtött, hogy fegyverrel a kezében fog meghalni, de nem adja meg magát.

Ezalatt Szilágyi Zoltán századparancsnok kíséretével a II. kerületi rendőrkapitányságra ment, hogy a rendőröket elhívja harcolni. Ezt ők nem vállalták, de a fegyvereiket átadták.

A szovjet erők a reggeli-délelőtti órákban csaknem sértetlenül vonultak át a Déli pályaudvaron. Ám öt katona leugrott az egyik harci járműről, őket rögtön célba vették. A vagonokhoz rohantak, hogy elrejtőzzenek. A civil fegyveresek – közülük is leginkább Kokics Béla anyagrakodó és Papp (Pópa) József centrifugálöntő – azonban továbbra is lőttek rájuk, illetőleg kézigránátot dobtak a rejtékhelyükhöz, amíg a szovjet katonák halálos sebeket kaptak. Néhány órával később

SZABÓ JÁNOS

Gépkocsivezető

Zaruzsény, 1897. november 17–Budapest, 1957. január 19.

Október 26-án csatlakozott a Széna téri felkelőkhöz. Rövid időn belül nagy népszerűséget szerzett, és 27-étől már ő irányította a csoportot. Az őt felkereső Bem laktanya tisztjei nem tudták fegyverletételre rászóritani, mire a szovjet–magyar erők 28-án hajnalban átmenetileg szétszórták erőit. Másnap a Magyar Nemzeti Forradalmi Bizottmány tagja lett, Dudás József elnök az összes budai fegyveres csoport ellenőrzését rábízta volna, de ő csak a Széna tériek vezetését vállalta. A forradalom tisztaságának védelmezője volt. Harcolt a restauráció minden jelentkező formája ellen. Néhányszor hatásköri vitája támadt alvezéreivel, Ekrem Kemállal és Bán Róberttel, de mindvégig megőrizte tekintélyét. November 4-én az elsöprő szovjet túlerő láttán sem fogadta el a fegyverletételt. Miután a Széna téren sikertelenül próbálta feltartóztatni az intervenciós erőket, csoportjának maradványával kivonult a városból. 9-én, Solymárnál több társa elesett, ekkor belátta a fegyveres ellenállás hiábavalóságát. Pincében bujkálva röpiratokat fogalmazott. Ám még a letartóztatása előtt teljes kudarcnak ítélte a forradalmat, és a sztrájk beszüntetését javasolta.

sőbb az Alkotás utcában egy szovjet harckocsioszlop után haladó generátoros autóra az egyik házból benzines palackot dobtak, itt két-három katona égett benn.

Dél körül a Maros utcai parancsnokságnál jelentkezett Antal Ferenc katonatiszt. Megbízatására így emlékezett vissza: „Délelőtt – 4-én – kapcsolatot teremtettem több elvtárssal. [...] Megkezdtük a szovjet

csapatok tájékoztatását. Tekintettel arra, hogy a Moszkva tér környékén lakom, olyan megbízást kaptam, hogy derítsem fel a Szabó-csoport erejét, és adjak erről megfelelő tájékoztatást. [...] Szabó bácsit kerestem, és mondtam, hogy a Kiliánból jövök. Azonnal azt kérdezte tőlem, hogy mi újság, és rögtön körülfogtak az emberek és érdeklődtek. Szabó azt kérdezte tőlem, tudom-e a Kilián laktanyában Maléter telefonszámát. Mondtam, hogy igen, és közöltem is vele. Úgy látszik ezzel akartak ellenőrizni. [...] A cél az volt, hogy szétszüllesszem a csoportot, megijeszem őket. Ez sikerült is. [...] A felderítés után azonnal tájékoztatást adtam Tulipán őrnagynak. [...] Este érintkezésbe léptem telefonon a kormány egyik tagjával, és azt javasoltam, ha lehetséges, egyes háztömbök ellen rohamosztagot vezessünk be, kiemelve a házakat.”

Nem Antal Ferenc aknamunkája, hanem a szovjet páncélosok tömeges megjelenése miatt a Maros utcai bázist immár teljesen ki kellett üríteni. Ez a pincében tartózkodó foglyok miatt nem volt egyszerű feladat, még akkor sem, ha számuk ekkorra már 25-30 főre csökkent, miután a többieket szabadon engedték vagy a Fő utcába szállították át. A szovjetek közeledésére kapkodás lett úrrá az őrségen, és durván becsmélve fenyegették a foglyokat: „Kutyák, most megdöglötök. Bejöttek a barátaitok, de innen ti nem mentek ki.” Egy szemtanú szerint éles vita alakult ki a felkelők között az ÁVH-sok, pártfunkcionáriusok sorsáról. Szabó János és Szilágyi Zoltán azt kezdeményezte, hogy a foglyok is fogjanak fegyvert a „szovjet imperializmus” ellen.

Fegyveres ellenállás

A Széna tésre öt menetben beérkező szovjet erők csak a délutáni órákban ütköztek nagyobb ellenállásba. A földalatti-építkezés tornyánál már hajnalban géppuskaállást rendeztek be homokzsákokkal. Vimi Tivadar százados a munkásszállóval szembeni házban jelölt ki tüzelőállást a Széna téri rajoknak. Köztük volt nyolc Bem laktanyabeli katona is, akik az előző nap csatlakoztak a Széna té-

riekhez. A tatai lövésziskola tisztjei és hallgatói – akiket „rendteremtésre” még október 24-én teljes harc-készültségben vezényeltek fel, majd járőrszolgálatot teljesítettek – ekkor indultak vissza, de a Széna téren megállították őket: a szovjetek mindjárt ideérkeznek, már lövik végig az utcákat. Ekkor a Mártírok útja egyik bérházába tessékelték be őket, majd ők is részt vettek az ellenállásban. A Tárogató úti SZOT-iskolából is csatlakozott 10-15 fiatal, akiket a tiszt-parancsnokok semmiképpen nem tudtak visszatartani.

A lakók közül is többen kértek fegyvert. Ekrem a Vertesz gyárba, majd a II. kerületi pártházba vonult tucatnyi fegyverrel. A reggeli órákban a Maros utcaiaktól kb. 200 fegyveres jött, és 30-30 fős golyószórós, géppuskás szakaszokban elhelyezkedtek a Mártírok útján, a bérházak tetején. Szilágyi Zoltán a századának egy részét a Budavár étterem épületében, a második emeleten helyezte el. A többi szinten Tolnai (Till) Antal rendezkedett be fegyvereseivel, később megjelent Ekrem is. Feladatuk az volt, hogy az Ostrom utcát védjék. Délelőtt több száz civil jelentkezett Budapest védelmére. A MÁVAUT garázsában (Lövőház utca 5.) néhány dolgozó Szabó bácsi felhívására fogott fegyvert. Pesthidegkútról megérkezett a Köteles Lajos vezette nemzetőri csoport egy része is, miután a Széna tériek telefonon kértek segítséget tőlük. A kora délutáni órákban megérkezett a fogaskerekűnél addig tétlenkedő III. század is. Összesen mintegy 1000 ellenálló lehetett a Széna téri épületekben és a közvetlen környéken. A Budavárban is mintegy 30 Széna téri felkelő készült támogatást nyújtani az ottani védelmet ellátó civil fegyvereseknek, elsősorban egyetemistáknak. Vimi százados parancsa értelmében a felkelők a harcot nem kezdeményezhették, csak visszálthettek. Ezt a nap első felében még betartották. Szabó bácsi pedig azt az utasítást adta, hogy a harckocsikat ne vegyék célba, csak a gyalogosokat vegyék fel a harcot.

Valószínűleg kideríthetetlen, hogy kik, honnan kezdték meg a tüzelést, de hirtelen az egész téren nagy lövöldözés támadt. A Széna téri házakból, azok tetejéről ösztűz zúdult a

szovjet erőkre. A páncélosokban a felkelők valószínűleg még a benzinpalackokkal sem tudtak kárt tenni, a motorkerékpárosokat viszont kilőtték, Szabó János is eltalálta egyiküket, aki a Budavár vendéglő előtt haladt el. A szovjetek a harckocsik ágyúival, géppuskáival viszonozták a tüzet. Ennek áldozatul esett a békásmegyeri Herhoff György és az egyik Ausztriából érkezett felkelő a III. századból.

A szovjetek a harcok szünetében rádión megadásra szólították fel a védőket: senkinek nem lesz bántódása, ha leteszik a fegyvert. Szabó bácsi a tér közepén kérdezte harcosait, hogy elfogadják-e az ajánlatot. A nemzetőrök általános véleménye az volt, hogy nem szabad behódolni. Többen reménykedtek az ENSZ-csapatok támogatásában is.

Ezt követően a szovjetek megkezdtek az óriási pusztítást előidéző aknátámadást, amellyel szemben a felkelőknek semmilyen ellenszerük nem volt, annál is kevésbé, mivel az aknavetőket a Gellérthegyről működtették. A Vertesz gyárba becsapódó akna négy embert azonnal megölt. Az ellenállók nagy része szétszéledt, elbújt, de a tiszték már a tűzharc idején elhagyták a csoportot. Sillay szerint: *„amikor a Széna téren a Maros utcában [...] az egységek az utasításomra a hadállásokat elfoglalták, az addig hangos parancsnokok eltűntek.”*

Ha hihetünk egy szovjet szemtanú visszaemlékezésének, a megszálló erők – a látszat ellenére – nem könyvelték el átütő sikernek a november 4-ei hadműveleteket: *„A 128. lövészhadosztály alakulatainak azok a kísérletei, amelyek a Moszkva tér, a budai Vár és a Gellérthegy déli térségéhez közel fekvő lakóterületek bevételeire irányultak, az erős ellenállás miatt kudarcba fulladtak.”* *„A városban az ellenállásnak két góca maradt: a Corvin közti filmszínház és Buda nyugati részén a Moszkva tér.”*

Az éjszaka Sillay ellenőrizte a csoport meglévő egységeit. E munkával csak reggel végzett, mert meglehetősen nagy területet kellett bejárnia. Visszatérve jelentést tett Szabónak és Ekremnek: az előző napi létszámnak a 75%-a hiányzik. A további ellenállást nem javasolta, mert harckocsikkal és tüzérséggel támadó szovjet

erőkkel szemben nehézfegyverek híján kilátástalan a védekezés, csak a polgári lakosság életét és vagyonbiztonságát veszélyeztetnék. Végül azt indítványozta, hogy mindenki hagyja ott a harcállását, és menjen haza vagy emigráljon, ki-ki a belátása szerint. Szabó bácsi azonban hallani sem akart a harc beszüntetéséről, míg Ekrem álláspontjáról ellentmondásosak a források. Hosszas vita után – ágyúzáj közben – abban állapodtak meg, hogy Szabó összegyűjti azokat az embereket, akik a hegyekbe vonulva a végsőkig folytatják az ellenállást. A környéken lévők közül mintegy 30-an jelentkeztek. Többen letették a fegyvert, de akadtak jó néhányan olyanok is, akik megtartották harci állásaikat.

Szabó János mégsem hagyta el a várost, hanem fegyvereseivel a Statisztikai Hivatal épületébe vonult, melyet már korábban is egy nemzetőrségi csoport biztosított. Közülük néhányan ekkor csatlakoztak a Széna tériekhez, így kb. 40 fegyveres alakított ki harcálláspontot. Az épületből nem lőttek, a Széna téren lévő szovjet katonák ellen indítottak szórványos akciókat.

A Frankel Leó utcai tanács épületében is összegyűlt mintegy 20 felkelő. A csoportot Vígh István hadnagy, a Nemzeti Bizottmány őrségének korábbi parancsnoka irányította. A II. kerületi pártházat ekkor valószínűleg ismét Ekrem Kemál vette ellenőrzése alá mintegy húsz fegyvereseivel. Arról nincs forrásunk, hogy felvették-e a harcot a szovjetek ellen, akik egyre kíméletlenebbül ágyúzták a pártépületet.

A tatai lövésziskola néhány növendéke mintegy tíz felkelővel a Mártírok útja 64. számú házban még 7-éig kitarzott, noha a lakókkal is összeütközésbe kerültek, különösen azután, hogy a ház belövést kapott. Végül arra kényszerültek, hogy a lakók segítségével kihordják a fegyvereket az utcára. Éppen ekkor jött Szabó bácsi, géppisztolyával fenyegetőzve, hogy mindenkit felelősségre vont. *„Itt nem családokról, hanem országos ügyről van szó.”* Azt azonban már nem tudta elérni, hogy folytassák a harcot.

Állítólag a Böszörményi úti rendőrtisztképzőn lévő nemzetőri egység Bercsényi százados parancsnokságá-

A képsor a Széna téri felkelők történetének egyik – halálos áldozattal járó – epizódját rekonstruálja, mégpedig kádárista aspektusból tanulságosan. A Széna tériek I. százada

(a „bányászbrigád”) buszát november 1-jén a Mártírok útja (Margit körút) 85. szám alatti Vertesz gyár tetejéről orvlövészek vették célba. Néhány felkelő kutatásukra indult, s közülük a 27 éves Tóth János segédmunkás

tűzharcba keveredett egy rendőrruhás orvlövészzel, amelyből győztesen került ki.

Az első képen Tóth Jánost látjuk, akinek a nyomozók előtt be kellett mutatnia, hogy honnan (a Vertesz

val 30 fővel (köztük Botos László) 7-én a Széna térre ment harcolni, ahol 40 civil fegyveres még folytatta az ellenállást.

A szovjet és magyar katonai adatok szerint is november 5. és 7. között súlyos harcok voltak, tehát a Széna téren komoly forradalmi erők maradtak. Ennek konkretizálásához azonban hiányoznak a források. A Vár védelmére november 4-én a Széna tériek Nagy Géza vezetésével nyújtottak támogatást, 5-én néhányuk a helyi parancsnok (Magyari Ferenc) csoportjába olvadt be.

A hegyekben

Szabó János a Statisztikai Hivatal épületében egyre veszélyesebbnek ítélte csoportja helyzetét, különösen mivel a szovjetek már körbevették és ágyúzták a közeli párházat. Ezért megbeszélte a Frankel Leó utcaiakkal, hogy november 7-én este elhagyják a várost, s a fegyveres ellenállást „kiterelik” a hegyekbe. Másnap, 8-án értek a pesthidegkúti SZOT-üdülőbe, ahol berendezkedtek. Eközben néhányan távoztak, ám a Schmidt-kastélyból csatlakoztak is, így maradt az 50 főnyi létszám. Géppisztolyokon és könnyebb lőfegyvereken kívül 5-6 golyószóró-

val, egy-két „Maximka” géppuskával, fejenként 5-6 kézigránáttal rendelkeztek. Tervük csak annyi volt, hogy ha feltűnnek a szovjetek, a hegyekbe, az erdőbe húzódnak. Mivel a fegyelmetlenség mind zavaróbbá vált, Szabó János megkezdte az egység szakaszokra osztását, amikor megérkezett Király Béla gépkocsis futárja Nagykovácsiból.

A tábornok a nagykovácsi kastélyban fogadta Szabót. Megtudakolta, hogy milyen körülmények között hagyta el Budapestet, és nagyon csalódott volt, amikor megtudta, hogy csak csekély számú fegyveres áll a rendelkezésére, ő 6-700 emberre számított. Azt indítványozta, hogy a Széna tériek maradjanak Pesthidegkúton, kerüljék az összecsapásokat, de legyenek készenlétben, és tájékoztassák őt a szovjetek mozgásáról. Ezután Szabó az ellenállás kilátásairól kérdezte a tábornokot. Király nem hitt katonai sikerekben, csak a sztrájkban reménykedett, ami megbuktathatja a kormányt.

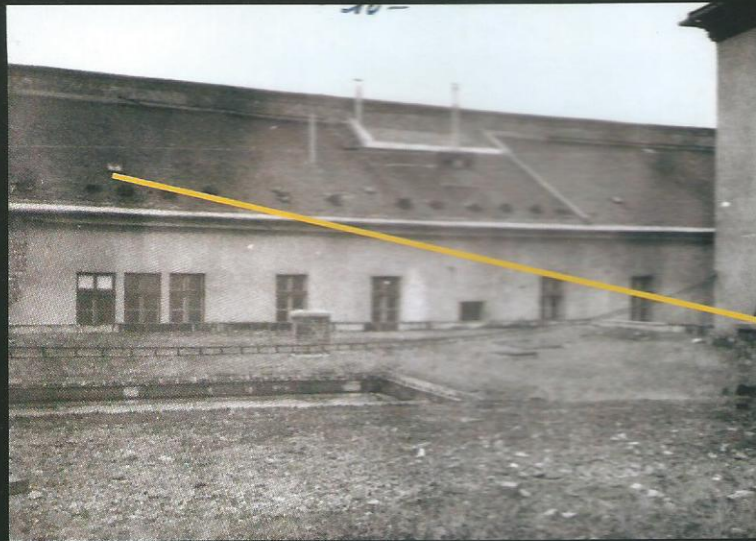
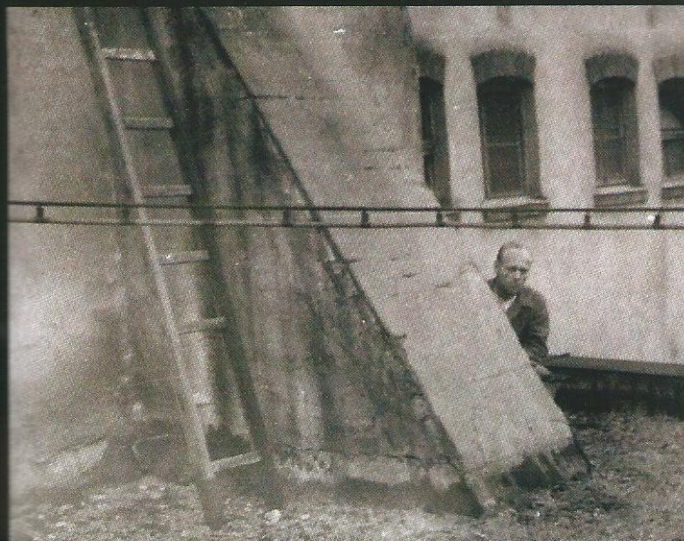
Ekkoriban már számos Széna téri felkelő volt Nagykovácsiban, többen a Gerő-villából jöttek 7-én, hívásra. Előzőleg egy katonai alakulattal együtt a Svábhegyen foglaltak el tüzelőállást, ám az ágyúik használhatatlanok voltak, hiányzott belőlük az ütőszeg. Ez Vass János százados,

ütegparancsnok mesterkedésének eredménye volt, az elrejtett ütőszegeket később átadta a szovjeteknek. A Vörös Csillag Szállónál hasonló nagyságú, mintegy 15 fős csoporttal tehergépkocsira szálltak. Nagykovácsiban Király Béla várta őket, és egy honvédüdülőben kaptak szállást. A helységben 200-300 főnyi nemzetőrségi erő gyűlt össze különböző felkelőcsoportokból, diákokból, katonákból.

Király Béla rádió-összeköttetést akart teremteni a különböző egységek között, és állítólag a SZER-felé is. A közeli rádióadókhöz őrseget állított. Ám Szabó bácsiékkal nem sikerült megteremtenie az összeköttetést. Király a Széchenyi-hegyi honvédségi (volt Pf. 4611) adóházban személyesen intézkedett, hogy a híradótechnikus tisztek helyezték üzembe az adót, és bementatta felhívását, amelyben a szovjet csapatokat barbároknak minősítette. „Magyarország legyen a szovjetek temetője!” – mondta, és végső ellenállást hirdetett.

Másnap, 9-én reggel, amikor a pesthidegkúti SZOT-üdülőben a felkelők hírt kaptak, hogy egy szovjet egység közeledik az üdülő felé, Szabó elrendelte az elvonulást.

A felkelők Nagykovácsi felé haladtak, valószínűleg Király Béláékhoz akartak eljutni. Nemsokára egy

padlásterének ablakából) lőtt. A harmadik kép ellenségének helyét mutatja, ahonnan lőtt, és ahol a halálos találatot kapta. Az utolsó képen láthatjuk az esemény teljes helyszínét.

A halálos találatot kapott orvlövész azonosításával a nyomozás adós maradt. Ennek ellenére a szervek ÁVH-s áldozatról beszéltek(!), akít Tóth János meggyilkolt(!). Tóth a „bányászbrigád” 13 tagjával

került a bíróság elé I. rendű vádlottként. A Halász-tanács 15 évre ítélte (1960. VII. 12.), a Borbély-tanács életfogytig tartó fogságra súlyosbított (1961. II. 3.).

szovjet alegség valóban megjelent a SZOT-üdülőben. A bentlévőket megmotozták, körülnéztek az épületben, összeszedték az elszórt fegyvereket, majd távoztak.

A Nagykovácsi felé vezető utat a szovjet erők ekkor már ellenőrzésük alá vonták. Észrevették a felkelőket, s rájuk lőttek. Szabó bácsi és a csoport egyik része viszonzta a tüzet, míg a többiek a Csúcs-hegyre menekültek. A Széna tériek ily módon kettéváltak.

Szabó bácsiék – a bekerítés veszélyétől tartva – a Kálvária-hegyre, majd a solymári angol temető felé menekültek, de közben szétszóródtak, majd a hegy túloldalán összefutottak. Leültek enni, eközben megjelentek a szovjet katonák, és löni kezdték őket. A felkelők viszonozták a tüzet, Szabó bácsi azt gondolta, hogy harc közben visszavonulnak egy domb irányában, az angol temető felé. Csakhogy visszavonulás közben észlelték, hogy a másik oldalról harckocsik közelednek, és azok is tüzelni kezdtek. A bekerített felkelők közül heten vagy nyolcan estek el a sorozatlövészekről, hárman szovjet fogságba estek. A szovjetek nem vesztek embert, sőt a Széna tériek lövedékei valószínűleg még sebesülést sem okoztak. Szabó néhány társával a

solymári téglagyárhoz menekült, az éjszakát pedig a szomszédos házakban töltötték. Másnap, 10-én már Szabó bácsi belátta, hogy céltalan a további ellenállás: javaslatára eldobálták a fegyvereket, és lementek a városba. November 19-ei letartóztatásáig Szabó a II. kerületi tanács épületében, majd az Építőipari Műszaki Egyetem bölcsődjében bujkált és röpcédulázott, míg a többiek közül néhányan visszamentek Pesthidegkútra, mások pedig megindultak a nyugati határ felé.

A Csúcs-hegyre igyekvő 20-25 főnyi részleg eleve esélytelennek találta a harcot, észrevétlenül akart eljutni Nagykovácsiba. Az erdőben a solymári téglagyár érintésével Nagykovácsi közelébe, a Zsíros-hegyre jutottak.

Elhatározták, hogy hárman fegyvertelenül lemennek körülnézni a községbe, megkeresik Király Bélát, míg a többiek megvárják a visszaérkezésüket. A tábornokot azonban ekkor már nem találhatták meg, mert egységével elhagyta Nagykovácsit. Társaik egy ideig várták őket a zsíros-hegyi erdőben, ám hirtelen szovjet repülőök tűntek fel, lövedékeikkel az erdőszéli lőszerraktárt el is találták. Erre lementek Solymárra, és lemondtak a további ellenállásról. Király Béla a melléte mara-

dó nemzetőri egységgel megindult Nyugatra. Nem tudjuk, hogy a Széna tériek közül mennyien maradtak a tábornokkal, aki sikeresen átjutott Ausztriába.

Malasenko így összegezte a történeteket: „A budapesti vereség után a fegyveresek kisebb csoportokba verődtek, és a Budától északnyugatra fekvő erdős-hegyes területekre vonultak vissza, a városon kívülre. A városhoz közel eső erdőkben rejtőzködő csoportok felszámolása érdekében alakulataink átfésülték az erdőket és a környező településeket. A Nagykovácsi melletti erdőségekben leleplezett csoport megsemmisítésére november 10-én éjjel a 97. gépesített ezred alegségeit jelölték ki. Megtisztították az említett térséget, tíz felkelőt megsemmisítettek, tizenhárom fegyveres személyt elfogtak, a Nemzetőrség vezérkarának öt gépkocsiját és 15 rádióadóját birtokba vették.”

A fegyveres ellenállás lezárult, bár a Széna téren egy-két elkezeredett felkelő még néhány napig nyugtalanította a megszállókat és a karhatalmistákat, miközben a hatóságok – árulás vádjával – letartóztatták Szabó János exparancsnokot, és ezzel megindították a megtorlás gépezetét. ❖